

POLNER ZOLTÁN

A magyar Faust-mondák nyomában

Eredetileg *Ördögösök a szegedi nagytájon* címmel kívántam megjelentetni ezt az írást, de kezembe került Erdész Sándor „A magyar Faust-mondák” című tanulmánya, amely az *Ethnográfia*ban jelent meg, és elhatároztam, hogy a mondákra, az ördögösségre helyezem a hangsúlyt, kiemelve őket a gyűjtött hiedelemmondák közül. Miután a szegedi nagytáj 62 községe közül 54 településen és a hozzá tartozó tanyavilágban kutattam, gyűjtöttem babonákat, történeteket. Csak megerősített ebben az elhatározásomban Erdész Sándor összegező véleménye, aki így zárta tanulmányát: „Úgy vélem, hogy a fentebb leírtakból is kitűnik, hogy a hiedelemmondáink között a magyar Faust-mondák is jelen vannak, s igen népszerűek. Sajnálhatjuk, hogy nem nyertek külön besorolást a (kísérleti jellegű) HMK-ba. Hagyományainkban a Faust-gondolat több évszázados múltra tekinthet vissza. Nem véletlen tehát, hogy a magyar Faust-mondák lépten-nyomon rokonságot, összefüggést mutatnak a táltos, garabonciás, boszorkány, lidérc, ördögös kocsis, tudós pástor hiedelemmondákkal. Ez magától értetődő, hiszen a falusi bűbájosaink, tudós embereink, ördögöseink – már jóval Faust színrelépése előtt is – értettek a szemfényvesztéshez, látszat-állatok és -gyümölcsök varázslásához, azaz mindenféle ördögi praktikához, akár bűvös könyv birtoklása, akár tudomány megszerzése révén.”

Azt a kérdést, hogy mit jelent az „ördöggel cimborálni”, Erdész Sándor határozta meg legvilágosabban. „Az irodalomtörténészek, néprajzkutatók egyetértenek abban, hogy a Faust-gondolat, vagyis az az elképzelés, mely szerint a gonosz (démon, ördög stb.) és az ember között paktum jöhet létre, már Faust születése előtt jó néhány évszázaddal is eléggé elterjedt volt. Tudjuk, hogy a középkorban a nép között a fekete mágiáról, varázslatokról, szemfényvesztő bűvészmutatványokról, csodás tettekről, ördöggel kötött vérszerződésekről különféle történetek keringtek, melyek Faust 1540 körüli halála után a nevéhez kapcsolódtak.”

Johann Faust Knittlingenben született 1480-ban. Életéről nem sokat tudunk. Iskolamester volt, magasabb tanulmányokat nemigen végzett. Gyakori látogatója volt a vásároknak, ahol bűvészmutatványokkal szórakoztatta a közönséget. 1540-ben halt meg Staufenburgban, ismeretlen körülmények között. Jóval Faust halála után a népkönyvek, a ponyvák tömegével árasztották el a mágiára, varázslatokra szomjas olvasókat. A Faust-népkönyvek lényege: Faust ki akarja fürkészni a világ minden titkát. Ezért az ördöggel vérrel aláírt szerződést köt 24 évre. Erdész Sándortól tudjuk, hogy „a XVI-XVII. században a Faust-történetek világszerte tért hódítottak, a XVIII. század végén Magyarországon is elterjedtek, s főleg Hatvani István debreceni teológiai professzor személyéhez kapcsolo-

lódta. ... Akárcsak Fausthoz, Hatvanihoz is csak halála után ragasztották azokat a történeteket, amelyeket a néprajzi szakirodalom Hatvani mondakörnek nevez.” Az ördögösök tulajdonságai között említhető az alakváltoztatás képessége, a tej varázsolás tudománya, az állatoknak parancsolás tudománya, valamint a szemfényvesztés bűvészmutatványa, amikor látszatvizet ereszt az úton, vagy látszatdinnyét folytat a falon.

Néprajzi munkásságom kezdetén elsősorban táltosok után kutattam Csongrád megyében. A szájhagyományozó népi emlékezet egy legendás jövendőmondóra terelte a figyelmet, akit *Teknyőkaparó*ként emlegettek az öregek. Róla könyvet, tévéfilmet, rádióműsort és oratóriumszöveget készítettem, amelyek sikeres fogadtatása minden elképzelésemet fölülmúlta. A *Teknyőkaparó* kötetemet Bálint Sándor lektorálta, és megállapította. „Akadtak ilyenek, akik így jósoltak, de az mind lényegtelen. Ilyen nagyformátumú személyiség nincs Magyarországon. Ilyen táltoszerű paraszti személyiségről nincs jel a magyar szakirodalomban.” A *Teknyőkaparó* után való kutatás után aztán sok minden kiderült. Egyre-másra kerültek elő a tudós, ördögös emberek, akiknek tevékenységét most ez a tanulmány rögzíti. „Ez egy olyan tájék, ahol ezek a bűbájos, táltos tradíciók különös elevénységgel éltek. Az ember azt hinné, hogy ez már a tizenkilencedik századdal lezárult, és akkor ezek a képzetek továbbélnék, belekapaszkodnak a *Teknyőkaparó* alakjába.” Bálint Sándor szavai ezek 1979-ből. A táltosok jósló, jövendőelő, viaskodó, gyógyító képessége legendás. Én azonban most nem ezt a tevékenységüket keresem, hanem az ördögösség más „ténykedéseit”.

A *Teknyőkaparó*ról azt tartották, hogy táltos, és mint olyan hatalmas távolságokat képes bejárni pillanatok alatt. Példaként említem a dóci *Gémes Pálné* történetét az öreg teknyősről: „Az az idős bácsi leült oda közénk. Levette a hátárú a tarisznyát, kibontja. Aszongya, tessék röggelizni ebbű, most gyűttem Berlinbű, onnan érkeztem ide. Ez lehetlenség, hogy maga gyalog ideért! Hogy ért maga ide? Milyen lábai vannak magának?”

A tápai *Terhes Illésné* tudomása szerint: „Én az én apámú hallottam, hogy az kimönt az utca közepire, oszt rajzolt egy kocsit négy kerékkel, oszt abba beleült, oszt akkó eltűnt. Osztt egyszer csak egy rövid idő múlva visszatért.” A makói *Bódi Pálné* is tudott róla: „Aszonta, nagy vihar gyün. Maguk, aszongya, mönjenek haza mindnyájan, én majd mék. Elmöntek az embörök, és akkor ű ottmaradt. Mönnek haza, hát ű mán ott ült a házuk lött. Ott pipált. Aszonták, hát maga hogy gyütt haza, hát otthagytuk a földön?! Aszongya, látták-e azt a forgószélet, amely elmönt. Láttuk. Na, avval gyűttem én haza.” Az apátfalvai Juhász Lászlóné a „kirándulásáról” beszélt: „Arattak, az ebédhez nem vót hagyma. Aszongya a *Teknyőkaparó* 'Majd hozok mindgyán!' Osztt nagy sebbel-lobbal a kötő hagymával gyün: 'Hííí, se sokan vótak Pesten a piacon!'” Sóki Andrásné viszont másról is vallott: „Hát a *Teknyőkaparó*ú azt hallottam, hogy az itt lakott Mátó P. János bácsiékná. Osztt kint csépöltek a tanyán. Osztt nagyon nagy vihar gyütt. Osztt eszibe jutott, jaj, neköm, istenöm, aszongya, otthagytam a könyvet az ablakba. A gyerekek biztos fővötték. Avval hazagyütt. Hát tényleg a gyerököknél vót a könyv. Aszonta, ha ezt a könyvet úneki eszibe nem jut, hogy ott van, Pátfalvának még a fundamentumábú se maradt vóna, olyan vihar lett vóna!”

Táltos motívumokkal gazdagon átszőtt történetek ezek. Ám nem a táltosokról és cselekedeteikről kívánok írni, hanem azokról az emberfölötti erővel rendelkező személyekről, akik ördögösség hírében állottak. Míg a *Teknyőkaparó* neve mögött sokféle embert sejtet-

tek, sőt sokszor azt sem, össznépi vélekedésnek tartották a tőle hallottakat, addig az ördögösöknek – tudós kocsisoknak, furmányos pásztoroknak – nevük is volt. A szentesi Veszett Nagy Sándort valóságos legendakör övezte, de a maroslelei B. Kurai Józsefet is, aki szemfényvesztéseivel tűnt ki. Így nevük megőrzésével sorra vehetjük a magyar Faustokat. Van, akiről sokat tudtak az adatközlőim, de akadt olyan is, akiről csak néhány mondatot.

Szentes mezőváros és a környező, hatalmas kiterjedésű puszták bizonyára szerepet játszhattak abban, hogy az itteni születésű *Veszettorvos* hírnévre tett szert. Egykori följegyzések szerint a veszett kutya marásától hajdan egész nyájak fertőződtek meg, és a 16-17. században nagy veszélyt jelentett elszaporodásuk. A veszett állatok megfékezéséhez, a veszettség elhárításához kevés ember értett, ha mégis akadt ilyen, akkor annak nagy híre támadt. A veszettorvost rendkívüli személyként tisztelték. E tények ismeretében elmondhatjuk, hogy az ördögösnek a körülmények szinte kijelölik saját működési területét.

Tömörkény István *Kutyabaj* című novellájában (1904) említi Veszett Sándort: „Most meg azt hallom, hogy Mindszenten él egy paraszti gazdaember, aki gyógyítja a veszettséget. A neve Veszett Sándor. Van valami más becsületes neve is, de azon már alig ismerik.” Tömörkény hallomásból örököltette meg a gyógyítót, én azonban sokáig kutattam – sikerrel – utána, és azt is megtudtam, hogy 1841. április 11-én született Keresztes Nagy József csizmadia fiaként. De térjünk rá a magyar Faustok nagy családjának „gyermekére”!

1. *Nagy Sándor, a veszett doktor (Szentes)*

„Veszett Nagy Sándor a kutyák nyelvén beszélt. A kutyák megértették. Egyszer ment át Csongrádnál, Boszornál a rétbe. Ott vót a révész akkó. Itt a Körös-toroknál. A túlsó oldalról pedig kiabált valaki a révésznek, hogy jöjjön. Amikó átment, nem tanált senkit, és egy kutya ugrott be a csónakjába, és azt hozta át. A kutya beszélt emberi nyelven. Amikó átrérték a Tiszán, a kutya kiugrott és elfutott. A csónak padlóján meg ottmaradt egy emberi lábnyom, a padkán meg egy ezüst pénz. Nem mert az annak szólni, tudta jól, hogy Veszett Nagy Sándort hozta át.” (*Nagy Sándor*) „Egyebet nem tudok, kérem, csak azt, hogy az gyógyítani is tudott, de rontani is tudott. Az át tudott változni kutyáé, osztán elment a hetedik határba, oszt ott meg vissza tudott változni személylé, mint ember.” (*Szecsei András*) „Énnekem a nagyapám mesélte, hogyhát ú mikor fiatalember vót, aszonta néki Veszett Nagy Sándor, hogy átváltoztassa kutyának, oszt elküldi valamerre. Amerre ú majd megmondja. Oszt nagyapám aszonta, ú nem mén bele, hanem egy kutyát behíttak, oszt a kutyának parancsolta, hogy a Berek-ódalon menjen. A kutya mindég arra ment, amerre Veszett Nagy Sándor megparancsolta.” (*Kosztolányi Ferenc*) A tömörkényi Bozó Márton szerint: „Valamikor Tömörkényben az egyik gazdának olyan kutyája vót, hogy azt állandóan kötélön köllött tartani. Oszt lakodalom vót nála. Oszt kigyüött Sándor bácsi is. Egy ór vót fogadva, hogy a kutya felé senki ne mőnjön. Odamőnt Sándor bácsi, mögfogta a nyalábjában a kutyát, és bevitte a vendégök közé. Űgy mög vót a gazda ijedve, hogy félóra hosszat nem tudták, hogy hányadán van.”

2. *Nágai doktor (Ásotthalom)*

„Az is olyan rontó vót. Az is egy abrincсот vitt, azon köröszttűbüjt, mán kutya lett belülle. Akkó mögmarta a csordát, osztán elhítták útet gyógyítani. Oszt akkor, amikor visszabüjt az abrincson, megint csak a kis Nágai doktor lött.” (*Gábor György*)

3. Sinka István (Szegevár)

„A tanyák közt lakott ez a Sinka. Egy parasztember vót. Csakhogy ez is olyan búbajos vót, mint Veszett Sándor. Aszonta a béresinek Sinka, majd gyün egy nagy kutya estére, oszt szóljá. A béres kiment egy vasvillával, osztán leste. De gyütt is a kutya. Aszonta neki Sinka, majd megnézed, hogy kislajbi lesz-e rajta. Hát lett is rajta. Kigyütt Sinka, oszt megfenyigette: 'Eridj vissza gazdádhon, mert én is tudok annyit, mint a gazdád!' Oszt visszament a kutya.” (*Bihari Mátyás*)

4. Kurai József, az ördögös kocsis

A lovakat megállító B. Kurai József neve Maroslele határán túl ismeretlen. Makón és környékén azonban sokszor beszélhettek ördögös cselekedeteiről. A helyi öregek között akadtak néhányan, akik tudtak róla. Tudhattak is, hiszen „a fél falu Kurai. Ez egy egész dinasztia. Valamikor egy ős-Kurai jött ide, és most ezek annak a gyermekei” – mondta *Asztalos Ferencné*. A Kuraiak családfáját a múlt század elejéig tudtam visszavezetni. Ezek szerint: B. Kurai József (1827–1901) felesége Takács Klára; B. Kurai József (1855–1934) felesége Mészáros Erzsébet; B. Kurai Antal (1899–1982) felesége Csányi Etelka; B. Kurai József (1930–). A szájhagyomány emlékeiből föltételezem, hogy a maroslelei ördögös a ma élő B. Kurai Józsefnek a dédapja lehetett. Búbájossága folytán különösen a lovakat tudta megkötni és oldani, ahogy már az az ördögös kocsisok esetében szokás.

„Jómódú embör vót, osztán ha nem hítták mög a lakodalomba, akkó mögharagudott. Aszonta, 'Baszta férgit, teremtojít, majd mögálltok! Mögcsinalom, hogyhát majd nem tudtok mönni.' Négy lóval sem tudtak mönni. Mögbüntette őket, de aztán csak mögen-gedett nekik, de mögtruccolt velük” (*Kurai Györgyné*)

„A nagynénjeimtül hallottam, de csak úgy, mint az alkalmi süket. A dédszülém házá-nál történt. Odajártak a férfiak kártyázni, az asszonyok mög fétozni. Akkor azt mondta a férfiaknak, na, várjatok, mutatok én nektök valamit, amire olyan kíváncsiak vagytok. Hát mikó fölnéznek a szoba falára, sorba-sorba föl vannak akasztva a női nemimicsodák. Hát a férfiak nagyon örültek, hizlalták a szömüket. Hát igazit is akartok látni, komájaim, majd azt is mutatok néktök. Hát nől a víz a szobában. Hát az asszonyok főkapkodták a lábukat, a ruhájukat. Hát azelőtt ilyen nyitott bugyi vót, mög nem is vót bugyi. Ugye az embörök nagyon örültek, hogy aztat mind látták. Akkó aztán hirtelen elvitte a vizet, az asszonyok mög úgy maradtak.” (*Kurai Antalné*)

„A lakodalmak úgy általába farsangba szoktak lönni. Osztán ott iszogattnak, eszögetnek, táncolnak az embörök. Egyszer csak az egyiknek eszibe jut, hogy ínye hát, de jó vóna egy kis dinya. Az öreg Kurainak jókedve vót, hát ha csak az kell, akkó csináljunk dinnyát. Erre elő-vesz a gatyakorcból egy zacskót, szödi kifele a dinnyemagokat, de már virágzik, de már nyő-nek is. Kel kifele a falból a dinnye, már virágzik is, de már csüngnek is rajta a dinnyák. Míkor aztán mögnyöttek, aszongya, 'Na ehun van, szödjétök!' Egyszer csak az egyik asszony odalép a falhon, oszt le akarja vönni az egyik dinnyét. Csavarja, osztán elordítja magát az ura: 'Jaj, a tö-köm, ne bánts!' A zenészek mög ott muzsikáltak. Egyszer csak elkezdenek az asszonyok a konyhába jajgatni: 'Jaj, gyün a víz, gyün a víz, meneküljünk!' Az asszonyok húzzák fölfelé a ruhájukat. A nagybögös mög gondolt egyet, hasa alá kapta a nagybögőt, és belevetette magát a vízbe. Csak mire leért a földre, akkorára eltűnt a víz, a bögő mög összetört.” (*Kocsis Ferenc*)

5. *Öreg Rozgonyi (Szegvár)*

„Temetőcsósz vót. Oszt elárasztotta a szobát vízzel. Valami új párok mentek oda, osztán aszonta ennek a Rozgonyinak az apja vagy nagyapja, na majd megnézzük, milyen bugyi van rajta. Hogy mit csinált, azt nem tudom, mintha árvíz gyűtt vóna. A nő meg felment a padkára, de a víz mindig ment utána, az meg húzta a ruháját föfele. Oszt meglátták, hoy milyen bugyi van rajta.” (*Deák Kálmán*)

6. *Öreg Gémes András (Maroslele)*

„Az mög apámmal őrzötte a fiatal teheneket. Oszt egymás mellett legeltettek. Oszt belemön a Marosba a borju. Aszongya apámnak, Jóska eredj, osztán öleld föl! Ne vetközz le, csak eredj, mönj! Már ugye hideg ősz vót. Beleengedte kend a csizmámat vízzel. Nézd mög, aszongya, tiszta, száraz rajtad minden. Apám csak úgy érözte. (*Korom József*)

„A püspök elbocsátotta ezt az öreg Gémöst. Mán fölpakolta mindön poggyászát, mikó mönt, az összes jószág mönt utána. Na, szóltak neki, gyere vissza! Az még többet tudott, mint a Kurai.” (*Korom József*)

7. *Pamuk Pista (Maroslele)*

„A deszki báró Gerliczy Félixné kocsisa volt. Igazi tudós kocsis lehetett. Amikor az ácsok megállították a kocsiját az úton, elhárította a veszedelmet. 'Rossz lesz teneköd, ha nem engedsz el.' Erre leszólnak ottan, 'Mit érdeköl az bennünket! Hajts, ha tudsz!' Erre kihúzta a kisbaltát az ülés alól, és az egyik lovat fejbe vágta. Az illető leszédült az állásról. Mög is halt. Mikor leért, fölült, oszt hajtott tovább. A lovat csapta fejbe, nem döglött mög a ló, hanem annak a fejit csapta szét, aki mögállította út.” (*Kocsis Ferenc*)

„Ez a Pamuk Pista összeveszett a bárónéval. No, aszonta mámma én nem fogok be. Aszonta a báróné, be köll fogni! Befogok, de akkó se mék sehova se. Majd amikó keresik az uradalmi fogatot, fönt találják a szalmakazal tetején. A fiákerrel, a négy lóval ott álltak fönt.” (*Kocsis Ferenc*)

8. *Huszka János (Zákányszék)*

„Bűbájos ember vót. A malomba egy óra alatt dinnyét termesztett az asztalra. Utána árvizet folytatott. Ha akarta, a két rossz csikója nagy sárban is könnyedén húzta a kocsit, de amikor eldobta a bűvös dudát, a jó úton, a lovak úgy húztak, csupa hab, tajték vót, alig bírtak cammogni, mintha a legnagyobb sárba möntek vóna.” (*Bereczki Mihály*)

9. *Imám Mihály (Tápé)*

„Errül azt mondták, hogy ez ilyen tudós embör, ilyen tudálékos. Régön a sámánok vótak ilyenök. Ha akarta, mögfejte a kútágast. Folyt belül a tej.” (*Nagy Sándor*)¹

10. *Tudós pásztorok*

„Valamikó möntek Pestre, möntek át a pusztán. Oszt akkó, igyunk tejet! Hát aszongya az egyik embör: hogy igyunk, hát nincsen? De a csorda mög ott vót a pusztán. Az egyik embör letötte a subáját a kocsirúd elébe, és a kocsirúdnak a végibe belevágta a bicskáját. Oszt egyször csak zuhogott a tej. Oszt akkó ittak. Na oszt akkó a tehenek möntek

¹ A pásztorok a hiedelemmondákban névtelenek. Imám Mihály annak köszönhette a nevét, hogy egy falu közösségén belül művelte tudományát, így boszorkányként is számon tartották.

szanaszét, bőgtek. Odamén a gulyás, aki őrzötte a teheneket. Aszongya, embörök, ki feji a tehenet? Aszongyák, hogy hát űk nem tudják, űk nem fejik. Oszt elölvötte a bunkósbotját, ami vót neki, oszt elkezdte ütni a subát. Az az embör mög jajgatott, kiderült, ki fejte a tehenet. Ordított, mög hempörgött is. (*Király Antalné*)

„Ilyennel még nem tanálkoztam közlelről. Hallottam, hogy keveset ad a tehene, akkó aszongya, majd én mögbővítem. Akkó beletötte a kést a fába, a toposba, úgy szokták mondani parasztosan, oszt akkó szépen folyt a tej az edénybe a száraz ágasból. [Mi az a topos?] Hát amivel alátámasszák, hogy le ne szakadjon a plafon. Nem a szobában, hanem az istállóban. Abba belevágta a kést és mögfejte a tehenet.” (*Börcsök István*)²

Erdész Sándor néprajztudós összegző szavait idézem: „Úgy vélem, hogy a hiedelemmondáink között a magyar Faust-mondák is jelen vannak. Láthattuk azt is, hogy nálunk Faustnak igen sok társa van. Míg a nyugat-európai Faust-mondák lényegében egy személyhez fűződnek, addig nálunk Faust társainak száma szinte végtelen; minden biztonnal a magyar Faustok és Faust-motívumok száma ezután is növekedni fog. Hagyományainkban a Faust-gondolat több évszázados múltra tekinthet vissza. Nem véletlen tehát, hogy a magyar Faust-mondák lépten-nyomon rokonságot mutatnak a táltos, garabonciás, boszorkány, lidérc, ördögös kocsis, tudós pásztor hiedelemmondákkal. További kutatásokra van szükség, hogy mind a magyar folklorisztikának, mind az európai művelődéstörténetnek is hasznára váljon a gyűjtött, elemzett anyag.”

ADATKÖZLŐK:

Apátfalva: Juhász Lászlóné Langó Julianna, 1905. (1969. júl. 5.); Sóki Andrásné Baka G. Rozália, 1919. (1980. szept. 13.) *Csongrád*: Nagy Sándor, 1909. (1983. máj. 31.); Szecsei András, 1906. (1983. ápr. 17.) *Dóc*: Gémes Pálné Simon Mária, 1909. (1979. aug. 8.) *Makó*: Bódi Pálné Simon Mária, 1909. (1979. aug. 8.) *Maroslele*: Kocsis Ferenc, 1920. (1983. febr. 17.); Korom József, 1902. (1983. febr. 17.); Kurai Antalné Kádár Mária, 1924. (1983. ápr. 16.); Kurai Györgyné Kovács Piros, 1883. (1983. ápr. 16.) *Mindszent*: Bereczki Mihály, 1921. (1983. máj. 18.) *Mórahalom*: Börcsök István, 1912. (1989. febr. 21.) *Ruzsa*: Gábor György, 1887. (1968. szept. 27.) *Sándorfalva*: Király Antalné Csányi Erzsébet, 1909. (1980. jan. 12.) *Szegvár*: Bihari Mátyás, 1900. (1981. okt. 27.); Deák Kálmán, 1907. (1982. júl. 9.); Kosztolányi Ferenc, 1910. (1981. okt. 27.) *Tápé*: Terhes Illésné Török Rozália, 1892. (1972. máj. 8.) *Tömörkény*: Bozó Máté, 1914. (1983. febr. 21.)

IRODALOM:

Balassa Iván, 1963: Karcsai mondák. ÚMNGy. XI. Bp.; *Bálint Sándor*, 1975: Tombác János meséi. ÚMNGy XVII. Bp.; *Diószegi Vilmos*, 1971: Az ősi magyar hitvilág. Bp.; 1958: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Bp.; *Dömötör Tekla*, 1981: A magyar nép hiedelemvilága. Bp.; *Erdész Sándor*, 1968: Ámi Lajos meséi. I-III. ÚMNGy XIII-XV. Bp.; *Ferencki Imre*, 1957: Az ördögös kocsis alakjának néhány kérdése. Ethn. LXVIII. 56-86.; 1974: A táltos és a garabonciás képzete a jugoszláviai magyaroknál. Ethn. 262-275.; *Gunda Béla*, 1942: Babonás történetek a homokmégyi szállásokról. Ethn. 144-147.; *Kálmány Lajos*, 1917: Összeférhetetlen táltosainkról Ethn. 260-266.; *Luby Margit*, 1943: Fogó legelőkön. Bp.; *Ortutay Gyula*, 1940: Fedics Mihály meséi. ÚMNGy I. Bp.; *Polner Zoltán*, 1980: A Teknyőkaparó. Csongrád megyei könyvtári füzetek 13. Szeged.; 1984: Ördögösök. Csongrád megyei könyvtári füzetek, 15. Szeged.; *Szabó Lajos*, 1975: Taktaszadai mondák. ÚMNGy XVIII. Bp.; *Szűcs Sándor*, 1938: Veszettorvosok a Nagysárréten. Eth. 394-398.; *Tömörkény István*: Kutjabaj. Új bor idején. Bp., 1958. 459-463.; *Vajkai Aurél*, 1947: Az ördögös molnárlegény. Ethn. 55-69.; *Voigt Vilmos*, 1984. Ördögirodalom. VL. 690-692.

² A szövegeket elnagyolt fonetikus lejegyzésben közlöm, mivel a figyelemkeltő ismeretterjesztést tekintem jelen esetben elsődlegesnek. (P. Z.)

OROSZNÉ PREPOG ERIKA

Adatok a Tarcali Helytörténeti Gyűjtemény életrajzához

2003 nyarán Pataky Sándor Ákosnak, Tarcal akkori polgármesterének fejében született egy igen nemes gondolat. Úgy ítélte meg, hogy jó lenne, ha Tarcalnak is lenne egy helytörténeti gyűjteménye, melyben mi is híven őrizhetnénk őseink hagyatékát, a még fellelhető tárgyakat, írásos és szellemi emlékeket. Ekkor azonban még semmilyen elképzelés nem volt arra vonatkozóan, hogyan is fog működni ez a terv. Nem volt kijelölve egyetlen helyiség sem a begyűjtött tárgyak raktározására. Semmiféle konkrét elképzelés nem volt arról, hogyan fog ez a munka folyni.

A szép feladatot én kaptam meg. Ekkor a könyvtár munkatársaként dolgoztam, és semmiféle tapasztalatom nem volt az efféle munkában. Nem is tudtam, hogyan kezdjek hozzá. Először is a helyi újságban írtam erről a nemes kezdeményezésről, s kértem a lakosságot, hogy támogassanak ebbéli tevékenységemben. A gyűjtőmunka tehát megkezdődött, a szokásos terepmunkára alapozottan. Amint elterjedt a köztudatban az, hogy egy ilyen kezdeményezés indult, néhány – az ügyvel azonosulni tudó, és akaró – lakos megkeresett és elhozta azokat a tárgyait, amelyekről úgy ítélte, hogy a „múzeumban” van a helyük. Én meg a saját lakásunk garázsában gyűjtöttem össze a felajánlott adományokat. Ugyanis annyira kialakulatlan volt a gondolat, a „nemes gondolat”, hogy arra már nem is gondolt senki, hogy mi lesz, ha elkezdenek gyűlni a tárgyak. Hová fogjuk azokat rakni? A bekerülő tárgyakért az önkormányzat nem tudott fizetni, ebből következően minden darab adományként került a gyűjteménybe. Ahogy telt az idő, egyre több tárgy gyűlt össze. A gyűjtemény szervezőjeként mindent megtettem annak érdekében, hogy a leendő múzeum gondolatát népszerűsítsem, és minél több adományt gyűjtsek be. Így például a helyi újságban minden hónapban közzétettem, azoknak a nevét, akik támogatták felajánlásaikkal a közös ügyet. Ez jelentős sikert hozott, és egyre többen jelentkeztek, hogy adnának valamit a gyűjtemény gyarapítására. Így aztán szépen gyarapodott a tárgyi állomány, ezért az önkormányzat kénytelen volt egy raktári helyiséget kijelölni, ahová beköltözhetett az akkorra már több száz tárggyal rendelkező kis gyűjtemény. 2005 nyarat írtuk ekkor.

Időközben – látva a gyűjtés sikerességét – a polgármester felkérte a Tokaji Múzeum nyugalmazott igazgatóját, dr. Bencsik Jánost, hogy szaktanácsadóként segítse a gyűjtő és rendező munkát, s megkezdődött a begyűjtött anyag leltározása. Napjainkra a tárgyi anyag több ezer darabra gyarapodott. Mivel a cél az, hogy minden menthető tárgy kerüljön a gyűjteménybe, ezért nem ragaszkodtunk ahhoz, hogy valamilyen profilt kapjon a leendő intézmény. Ezt befolyásolta az a tény is, hogy nem vásárolhattunk tárgyakat, hiszen semmilyen anyagi kerettel nem rendelkezünk. Ilyen feltételek mellett gyűjtöttük be a kisipari műhelyeket.